

Ün pêr plets d'algurdentscha al meidi engiadinais dr. Oscar Bernhard bram. San Murezzan

Autor(en): **Ganzoni, Robert**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **55 (1941)**

PDF erstellt am: **29.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-211000>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ün pêr plets d'algurdentscha

al meidi engiadinais

dr. Oscar Bernhard barm. San Murezzan

da dr. Robert Ganzoni

Na ch'eau vuless forsa sriver ün solit necrolog chi soula registrar ils evenimaints ed enumerer in tuot detagl la lavur da la vita d'ün defunt. Ma ün pêr plets d'algurdentscha e d'ingrazchamaint per il Rumauntsch prominent am peran chi stöglan simplamaing cumparair eir aint illas Annalas da la Società retoruman-tscha, a la quela il defunt ais resto adüna fidel fin a sia mort.

Cul dr. Bernard, scu cha s'il solaiva numner in Engiadin' ota, as collian tar me las pü veglias algurdaunzas chi'm sun auncha restedas impressas fin al di d'hoz. El stu dimena avair fat sül pitschen tracagnot da quella vouta üna grand' impreschiun. E che pü inclegiantaivel? Perche el eira nos meidi da chesa i'l vegl sen dal pled chi colliava cul docter da corp ed orma eir l'amicizcha e'l vicendaivel respet chi'l colliava cun la famiglia, mieus genituors.

Na cha s'avess quella vouta facilmaing clamo il docter. El abitaiv' our d'vschinauncha ed ün savaiva cha l'avaiva da fer be avuonda per arriver cun char u schlitta intuorn per tuot l'Engiadina tar sieus numerus paziaints. Ed uschè stuaiva que già esser ün cas pü serius u alura qualche mel cuntagius u dulurus per cha's decida da'l clamer. Ma scha s'il clamaiva, alura eira que per nus infaunts ün inter evenimaint. E cul mumaint cha'l passaiva il glim da l'üsch, schi's retgniva cha que gess già meglder, cha que nu fatscha pü taunt mel. Uschè grand' eira la sugestiun ch'avaivans d'el, da sieu fer quiet, ma decis. Cun pochs plets ch'el adressaiv' a nus, schi eirans tuottüna be da pais tscherts e persvas cha que füss adüna ün pled confortant, incuraschant e bain managio. Ed uschè al faivans per cumand sainza flippir pled, perfin tar las pü gramazchusas masdinas, avids da survgnir ün pled da lod sur da nos cuntegn «valurus» in occasiun da sa prossma visita. E dal

rest solaiv' el alura, scha mê pussibel, imincha vouta piglier piazza e baratter ün pèr plets cun mieus genituors e nus oters eirans lo cun l'uraglia tendid' e sainza al lascher our d'ögl, seguitand la discussiun.

Ün' otra algurdentscha. Aint pels ans 90 dal secul passo gniva discurreiu bger da l'erecziun d'ün ospidel circuitel vi Samedan. Ed adüna darcho crudaiv' in quaista connexiun il nom dal dr. Bernard scu meidi chirurg e scu l'orma per la realisaziun da la taunt brameda nouva chesa d'amalos. Ed alura in utuon dal 1896 avet que nom cha l'ospidel saja uossa a fin e reuschieu a müra-vaglia, sar dr. Bernard saja previs scu meidi da chesa. M'algord auncha fich bain al di da l'inauguraziun, ün bel di d'utuon, inua cha, scu cha's soula dir, tuot l'Engiadin' ota s'avaiva reunida sün piazza per festager l'evenimaint taunt grand per las relaziuns da quella vouta. Ed alura l'inter pövel ho eir visito l'intern da la chesa nouva rischainta ed ho admiro il tuot ed eira superbi da que chi s'avaiva obtgnieu.

Eir nus mats da Schlarigna eirans ieus vi. Na forsa be ün ad ün, singuls, dimpersè ün' intera rotscha insembel. Perche quella vouta regnaiva in tschert möd traunter ils mats da differents cumüns auncha stedi da «guerra», bainschi latent, ma eir permanenta. Üna brinzla e la pü bella battosta eira sgüra! Ed uschè giaivans adüna in cumpagnia, cun prudenza, e restand a l'erta permanenta. Ma que di lo ais que sto ün' excepziun, perche eau m'algord fich bain ch'avaivans, ziev' avoir sondo l'ambaint, perfin fat in quell' occasiun farina cun mats da Samedan e'ns avaivans divertieus tuot il zievamezdi insembel. E qualchosa uschè restaiva natürelmaing auncha dapü impress. Eir da que cò as vezza che miraculs cha sar dr. O. Bernard e sieu ospidel haun savieu fer.

Poss cuntinuer auncha divers ans cun mias algurdentschas. Que füttan ils ans chi haun seguieu l'erecziun dal vegl ospidel a Samedan, ils ans da l'erecziun da la viafier da l'Alvra e dal grand svilup cha'l trafic d'esters ho piglio in seguit specielmaing in Engiadin' ota. Il temp d'ün enorm svilup economic per nos chantun e nossa val, ma eir l'epoca d'ün success cha's po bain numner mundiel per il dr. O. Bernard. Già cul nouv ospidel ho'l gieu ün ourdvert bun maun ed ho per uschè dir in ün batter d'ögl conquisto per quella fiduzia da l'intera val e per se la megltra renomna scu meidi

e chirurg. Quetaunt in seguit spezielmaing eir tar ils giasts esters chi gnivan adüna pü numerusamaing notiers a visiter nossa val e per as trattegnier in-ün lö u l'oter da quella.

Fin dal 1906 restet el a la testa da l'ospidel circuitel a Samedan, schabain cha sia pratcha privata giaiva adüna s'augmantand

e'l pigliaiva adüna dapü in requisiziun, güst' ill' ota stagiun. In quaist temp crouda eir l'evenimaint forsa il pü remarchabel e decisiv da sia vita. El piglia dal 1902 l'iniziativa e metta per uschè dir la basa per ün nouv, fin cò inüsito ed incuntschaint trattamaint. El fundescha l'elioterapia in ota muntagna, introdüand scu prüm i'l ospidel circuitel a Samedan ün trattamaint climatic-dietetic per cum-

batter la tuberculosa chirurgica. El partiva da prüm innò da la premissa: «quel chi ais tuoch d'üna tuberculosa chirurgica, ais ün individuum tuberculus güst' uschè bain scu quel chi ais tuoch süls pulmuns. Ed el dess pudair s'aspetter da la terapia climatica, già dalönch innò üsiteda per cumbatter la tuberculosa dals pulmuns, il medem success eir per se.» Dimena eir cò tar dr. Bernard ün proceder sistematic e chi nu laschaiva da principi innò our d'ögl la mera üna vouta piglieda in ögl. Il curunamaint da sieu agir füt da sia vart l'invenziun da la terapia, ütilisand la forza dal sulagl da muntagna per la guarischun da la tuberculosa chirurgica ed otras malatias, proceder ch'el elavuret adüna dapü e'l rendet eir d'ün schlop cuntschaint e reünmo i'l pajais ed eir dadour sieus cunfins.

Ed uschè as po bain chapir, scha'ls mürs quella vouta auncha restrets da l'(hoz) vegl ospidel circuitel al dvantettan bainbod ün intop. E que füt be ün pass zuond natürel scha'l prominent meidi engiadinais ho collio in seguit si' ulteriur' activited cul lö da cura da renomna mundiela, San Murezzan. Lo s'erigit el cun l'ir dals ans ün' egna chesa e clinica annessa, drizzed' aint confuormamaing a sias ideas ed experiencias acquistedas e lavuredas our adüna pü minuziusamaing per trer a nüz ils factuors climatics e la magica forza salubra dal sulagl da l'ota muntagna.

Que ans mness memma dalöntschi da'l vulair seguir sün sia via d'hom da scienza e docter chi'l condüet dad ün success a l'oter, vzand cu cha oters seguittan sieus fastizis sün la via dad el iniziada, uschè cha hoz l'elioterapia ais dvanteda generelmaing part importanta da la scienza medica e cha millis e millis dad amalos, üna vouta retgnieus bod incurabels, hoz paun vair cun fidaunza incunter a guarischun, vita e sandet. Da tuottas varts dal muond gniva notiers la gliעד per as lascher tratter dal meidi reünmo. Esters pajais onureschan il meidi engiadinais chi adonta da tuottas onuors e scha eir consciaint da sia forza, sieu savair e si' esperienza, resta tuottüna in fuonz da sieu esser il modest e fidel figl da la val da sa naschentscha.

Ourdvart richas fütan eir sias numerosas publicaziuns da character scientific, cun las quelas el rendet sias teorias ed experiencias fattas cuntschaintas al vast muond da la medicina. Eir i'l servezzan da l'alpinissem ho'l miss sias cugnuschentschas in publichand üna broschüra fich remarcheda sur l'agüd medic in occasiun

da disgrazchas in muntagna. Sias oubras gnittan fich suvenz tradüttas in italiaun, frances ed inglais. Na per ünguotta cha'l gnit i'l cuors dals ans otamaing cuschidro da las prümas societeds scientificas dals differents pajais e cha'l gnit perfin concedieu il doctor honoris causa da vart da l'universited da Frankfurt a. M.

Sa chesa e sa clinica eiran i'l cuors dals ans dvantos ün center da scienza e chüra medica da character internaziunel ed in medem temp ün lö i'l quël as faivan adüna darcho las pü otas e remarquablas connexiuns cun numerusas persunaliteds da nom e d'importanza i'ls differents pajais. Tres quaistas connexiuns e grazcha a sias lavuors scientificas, sia renomna sül terrain da la medicina füt il dr. Bernard e sieu institut per il lö da cura San Murezzan e sieu svilup ün zuond eminent factur. Taunt funest cha que ais sto, cha d'otra vart ün ho interlascho e neglet da fabricher our sün basa solida e scientifica ils bagns e cun que da render pü cuntschaintas las forzas salubras da l'ova cotschna da San Murezzan, taunt pü grandiosa ed importanta per lö e valleda füt l'ouvra da scienza medica accumulida cun intelligenza, iniziativa ed instancabla lavur sün sieu champ d'operusited tres sign. dr. O. Bernard. Eir perque al saja hoz spüert ün speciel ingrazchamaint.

Returno zieva bgers ans d'absenza in Engiadina, he bainbod darcho chatto contact pü stret eir cul ot stimo defunt, inscuntrand tar el adüna darcho la simpatia ed incletta dal vegl meidi da chesa ed amih da famiglia. Ed eir cò sajan adüttas ün pèr algurdentschas persunelas al trapasso chi'm revegnan adüna darcho.

Avaunt ca. 20 ans s'ho sollevada la dumanda da l'explotaziun da las forzas d'ova dal lej da Segl. Scriptur da quaistas lingias gnit quella vouta scu landamma in carica inchargio da vart dal Cussagl da cumön d'Engiadin' ota da defender la volunted da las vschinaunchas da Silvaplauna in giò e dal circol chi s'opponiva a l'ouvra chi imnatschaiva da sdischager per adüna la sublima e genuina bellezza da quella cuntredgia e furmaiv' i'ls ögls da bgers per l'avegnir ün prievei da character internaziunel. Üna greiv' incumbenza e neir facila! Ma d'otra vart eir ün' allegraivla mischiun, vzand cun che entusiassem e cun che persvasiun cha taunts e taunts cunvschins e persunas prominentas in ed our da nossa val sustgnai-van nossa chosa inua cha savaivan e pudaivan. E traunter quels füt adüna ün dals pü instancabels collavuratuors sign. dr. O. Ber-

nard chi, sch'eir già aint pels ans e chargio d'üna granda ed importanta lavur, mê nu manchaiva sül post.

E darcho am rechattaiva ün pêr ans pü tard in fatscha ad ün difficil problem chi inscuntraiva dapertuot i'l chantun üna pü u main granda e ferventa, scha eir in mieus ögls e seguond mia ferma persvasiun immotiveda e na inclegiantaivla opposiziun. Eau manag la dumanda d'ün Ospidel retic e regiunel our a Cuaira. Surprendentamaing cumbattaivan a Cuaira ed utrò speciemaing numerus docters l'ouvra e'ls pass inchaminos per sia realisaziun. Speravi oters homens dal mister in ed our d'chantun füt que eir uossa darcho eir il dr. O. Bernard chi s'ho spontaneamaing ed in opposiziun cun bgers da sieus collegas miss cun energia e persvasiun illas filas da quels chi's dschaivan, cha ün ospidel chantunel cun sieus instituts speciels e cun richs mezs correspuonda ad üna necessited in nos chantun, curunand uschè pür la granda ed indispensabla lingua d'ospidels circuitels e da character local. Eau nu poss dir quaunt zuond cha güsta eir il dr. Bernard e sieu cuntegn m'ho quella vouta güdo in mia persvasiun ed incuraschieu da piglier adüna darcho part per l'ouvra quella vouta auncha periclitada. Hoz ais quella glivreda e vain già vi e pü arcugnuschieda eir in circuls da pü bod ostils a sia realisaziun. A me però am vain adüna darcho adimaint il defunt chi ho auncha surour sia mort vulieu sustegner quaista chesa d'amalos, scu duttur dad el arcugnuschieda scu giavüscheda ed indispensabla, schabain cha possessur d'ün'egna chesa d'amalos. Quel avess hoz sieu viv plaschair da vair l'ospidel in plaina funcziun ed uschè bain reuschieu!

Ed in ultim aunch' ün' otra algrudaunza dals ultims ans chi eir quella fuorma ün zuond tipic ed expressiv cuntrasegn da la personalited da l'ot stimo defunt. Que eira l'inviern dal 1937, dimena in ün' epoca cha sar dr. O. Bernard eira già culpieu in si' eted avanzeda da greiva malatia e passantaiv' eir uschigliö temps greivs e per el dulurus. Sia sandet al sfurzaiva a sia grand' amarezza da's trattegnier giò la Svizzra bassa. Als 31 schner 1937 ho gieu lö a Turich l'inschmanchabla radunanza populera i'l Rathaus, steda convocheda da la Nouva societad elvetica per implanter, per uschè dir, il cumbat in favur dal rumauntsch scu quarta lingua naziunela. Cussglia federel Ph. Etter ho pronunzcho lo ün stupend discuors in favur da la plain' arcugnuscheda da las aspiraziuns retorumauntschas;

rapreschantants dal Pitschen Cussagl e da las differentas linguas dal pajais haun eir piglio il pled, s'unind insembel cun üna sela stichida ad ün' imposanta demonstraziun in favur da nossa lingua materna e si' arcugnuschentscha e cun que da la pü profuonda concepziun da la Confederaziun svizzra, illa quela s'haun chattedas quatter stirpas e linguas in ün unic stedi, mettand la liberted illa democrazia scu basa da si' existenza. E cò m'aljord scu scha que füss hoz, cha cun sela già implida s'evra l'üsch e cumpera sül glim da quel la marcanta persuna da sar dr. O. Bernard per documenter, adonta da sa malatia e sieus ans chi chalchan, ostentativmaing sia aderenza a la lingua da la mamma, als pass inchaminos per la conceder eir illa Confederaziun la piazza chi la pertuchaiva. Ed auncha la saira cha's festagiaiva in librà ed allegra cumpagnia in ün seguond act il success dal di, ais el resto da la partida fin tard aint per la not . . .

Pü tard udit alura cun schmüravaglia cha'l saja darcho returno a San Murezzan e sun eir ieu a'l chatter in sia stüva inua cha's rechattan dals pü bels queders originels da Segantini ed inua el solaiva alura, requintand, gugent s'approfundir in interessantas veglias reminiscenzas da sieu mister e sa vita. Que eira ün plaschair da l'udir. Lo s'imprendaiv' alura a cugnuoscher detagls da sa vita, sia affecziun ed attachamaint per l'Engiadina, na per quella d'üna propaganda bombastica, ma bainschi per quella da genuina bellezza muntagnarda, per sia populaziun e la veglia lingua dal pajais; eau imprendent pür cò a cugnuoscher l'intrepid chatscheder da sieus giuvens dis, udit dals strets liams chi'l colliettan cul grand artist Giovanni Segantini, da l'interess ch'el pigliet per quel in ün mumaint cha l'eir' aunch' incuntschaint al grand muond, da sieus sforzs e sia iniziativa curuneda da success per la fundaziun d'ün museum commemorativ G. Segantini. Eir da sias vastas cugnuschentschas numismaticas survgnit ün' idea, admirand sa bella collecziun e pudiand eir ler singulas da sias ouvras interessantas in quaist decasteri, specielmaing in regard als temps antics. Ed ouravaunt tuot pudet eir m'atscherter da sia tener' affecziun ed attachamaint per sa famiglia, sia muglier e sieus infaunts e dal pisser ch'el as faiva per quels.

Als 14 november 1939 ais signur dr. O. Bernard gnieu spendro da sias greivas sofferenzas tres l'aungel da la mort, scu dad el

giavüscho in la val da sa naschentscha e da sia affecziun, in fatscha a las muntagnas indoredas dal sulagl da la saira! Quaistas muntagnas, ch'el adüna ho taunt amo ed appretscho, illa val, a la quela el ais adüna sto attacho cun tuots liams da sieu cour.

Hoz reposan sas spoglias mortelas our a Som Plaz, ma sia memoria ais resteda e restaro vivainta güst' uschè bain scu las ouvras da sa vita.

Schlarigna, als 18 meg 1941.